



Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2023]

Özkan AYDOĞDU

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet
Üniversitesi
oaydogdu@cumhuriyet.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0002-2360-4865>

“Çanakkale Şehitlerine” Şiirinde Önvarsayım ve Önvarsayım Tetikleyicileri

*Presuppositon and Presupposition Triggers in
“To Martyrs of Çanakkale” Poem*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15.07.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 21.08.2023

Yayım Tarihi/Published: 30.08.2023

Atıf/Citation

AYDOĞDU, Ö. (2023). “Çanakkale Şehitlerine” şiirinde önvarsayım ve önvarsayım tetikleyicileri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1408-1432. <https://doi.org/10.34083/akaded.1327905>

AYDOĞDU, Ö. (2023). Presupposition and presupposition triggers in “To Martyrs of Çanakkale” poem. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(2), 1408-1432. <https://doi.org/10.34083/akaded.1327905>



Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Bu çalışma [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) açık erişim lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Öz

Bu çalışmanın amacı, Mehmet Akif Ersoy tarafından yazılan Çanakkale Savaşı'nda kahramanca savaşan Türk askerini konu edinen epik ve destansı bir nitelik taşıyan “Çanakkale Şehitlerine” şiiri içerisindeki önvarsayımları ve önvarsayım tetikleyicilerini tespit ederek bireysel ve toplumsal iletişim açıdan önemini belirlemektir. Çalışmada “Çanakkale Şehitlerine” şiirinin tamamı incelenmiştir. Hem konuşanın hem de dinleyenin bildiği bilgiye önvarsayım denir. Başka bir deyişle önvarsayım, göndericinin iletişime girerken sözcisinde açıkça dile getirmediği fakat sözcedeki sözlüksel ve sözdizimsel yapıya ve bağlama bağlı olarak ortaya çıkan, dinleyici tarafından da bilindiği kesin olarak kabul edilen bilgiler olarak tanımlanabilir. Gönderici karşı tarafın bildiği bilgilerden hareketle bazı bilgileri önvarsayar ve sözcüsünü bu şekilde kurar. Önvarsayım tetikleyicileri sınıflandırılırken farklı araştırmacılar tarafından farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu çalışmada, Yule (1996)'nin sınıflandırması dikkate alınacaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Konu ile ilgili dokümanlar toplanarak elde edilen verilerin içerik analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, “Çanakkale Şehitlerine” şiirinde yapısal, varoluşsal, sözlüksel, olgusal olmayan ve karşı olgusal önvarsayımların olduğu ve birçok yerde önvarsayımın ön gönderimli ve art gönderimli olarak sağlandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Önvarsayım, önvarsayım tetikleyicileri, “Çanakkale Şehitlerine” şiiri.

Abstract

The aim of this study is to determine the presuppositions and presupposition triggers in the epic poem “To Martyrs of Çanakkale”, which is about the Turkish soldier who fought heroically in the Çanakkale War, written by Mehmet Akif Ersoy, and to determine their importance in terms of individual and social communication. In the study, the entire poem of “To Martyrs of Çanakkale” was examined. The knowledge that both the speaker and the listener know is called presupposition. In other words, presupposition can be defined as information that the sender does not express clearly in his utterance while communicating, but emerges depending on the lexical and syntactic structure and context in the utterance, and is accepted as certain to be known by the listener. The sender presupposes certain things based on the information known to the other party and constructs his utterance in this way. While classifying presupposition triggers, different classifications have been made by different researchers. In this study, Yule (1996)'s classification will be considered. Qualitative research method was used in the study. The content analysis of the data obtained by collecting documents related to the subject was made. As a result of the study, it has been determined that there are structural, existential, lexical, non-factual and counter-factual presuppositions in the poem “To Martyrs of Çanakkale”, and in many places the presupposition is provided as pre-referential and post-referential.

Keywords: Presupposition, presupposition triggers, “To Martyrs of Çanakkale” poem.

Giriş

Sosyal bir varlık olan insanların sosyalleşmesi için başka insanlarla iletişime girmesi zorunludur. Aksi takdirde insanların kendilerini, başkalarını, içinde buldukları toplumu anlamlandırması imkânsız olur. İletişimin başat öğelerinden biri dildir. Aynı zamanda kültür taşıyıcısı olan dil, tarihî süreç içerisinde toplumdaki bireylerin katkıları ile şekillenerek ortak bir hafıza oluşturur. İletişim vasıtasıyla ortak hafızanın birikimleri, toplum tarafından doğruluğuna inanılan bilgileri bünyesinde barındırır. İnsanlar iletişime girerken doğruluğuna inanılan bilgilerden hareket ederek iletişimini şekillendirir. İletişimin devamlılığı için gönderici ve alıcı arasındaki bilginin belli bir düzeyde ve ortak olması gerekir. Söz konusu ortaklık nedeniyle bireyler, iletişime girerken açıkça söylenen sözcelerin arka planında örtük bilgilere göndermede bulunurlar. Gönderici, karşı tarafın bildiği bilgilerden hareketle bazı şeyleri önvarsayar ve sözcisini bu şekilde kurar. Bu sebeple önvarsayımlar, iletişimdeki anlam alanının önemli bir parçasıdır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. İletişim

İnsanoğlu, biyolojik bir varlık olduğu kadar sosyal bir varlıktır. İnsanoğlunun sosyal bir varlık olmasını sağlayan asıl unsur iletişimidir. İnsanoğlu için anlamak ve anlaşılacak zorunlu bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın giderilmesi her şeyden önce iletişimi, başka bir deyişle paylaşımı zorunlu kılar. Bu bağlamda iletişimi sadece mesajların iletilmesi şeklinde tanımlamak doğru bir tanımlama olmayacaktır. İletişim, mesajların iletilmesinin dışında toplumsal bir etkileşimi de içeren geniş bir kavramdır (Zıllıoğlu, 2007, s. 22). Kısacası iletişim, paylaşmayı ve etkileşim kurmayı içeren bir kavramdır (Güngör, 2011, s. 37). İletişim; sözlü, yazılı, görsel ve beden dili gibi çeşitli şekillerde gerçekleştirilir. Araştırmacıların iletişim konusunda uzlaştıkları genel görüş, gönderen / konuşucu ve alıcı / dinleyen arasında gerçekleşen yazılı ya da jest, mimik gibi daha farklı biçimlerle gerçekleştirilen ve üzerinde uzlaşılan simgeler aracılığıyla ileti aktarım süreci olduğudur (Aksan, 2015, s. 44; Yüksel, 2011, s. 11).

İleti aktarımı her zaman açık bir şekilde söylenmez. Gönderici ve alıcı arasında sözlü olarak gerçekleştirilen ileti aktarımında, kurulan sözcede açıkça bir şekilde söylenenlerin dışında örtük bilgiler vardır. İletişimin devamlılığını sağlayan bu örtük birimler, önvarsayım olarak nitelendirilir. Başka bir deyişle önvarsayım, sözcede doğrudan söylenmeyen, temel olarak kabul edilen veya varsayılan olarak kabul edilen bir önerme ve hipotezi ifade eder.

1.2. Önvarsayım

Sağlıklı ve bütüncül bir iletişimi sadece göndericinin ifade ettikleri ile sınırlandırmak yanlıştır. İletişimde gönderici, alıcının zihninde önceden var olduğunu kabul ettiği bilgileri varsayarak dile getirdiği ifadelerden daha fazlasını ifade etmek için örtülü anlama müracaat eder. Alıcı, dile getirilen ifadelerde dile getirilmeyen anlam örüntülerini anlayabilme yeteneğine sahiptir. Gönderici de alıcının bu yeteneğini dikkate alması neticesinde her şeyi açıkça ve uzun bir şekilde dile getirmek yerine örtük bir anlatıma müracaat eder. Bunun temelinde göndericinin, alıcının önceden bildiği bilgileri varsaymasıdır. Kısacası önvarsayım, iletişimde alıcıya söylenenlerden daha fazlasını aktarmayı sağlayan örtülü anlam unsurlarından biridir. Önvarsayımlar iletişimdeki ön koşullardan biridir. Gönderici tarafından açıkça ileri sürülmemeyen ve iletişimin önvarsayılan arka planı hakkında varsayımlar olarak sözcüye dâhil edilen önvarsayımların alıcı tarafından da anlaşılır olması gerekir. Çünkü önvarsayımlar, bir sözcenin belirli bir bağlamda uygun olması için gönderici ve alıcı arasında ortak arka plan bilgisine sahip olması zorunludur (Zengin, 2004, s. 80).

Dil bilimsel çalışmalara konu olan önvarsayım ile ilgili olarak çeşitli araştırmacılar farklı tanımlar yapmışlardır. Önvarsayım yerine ‘önsayıltı’ kelimesini kullanan İmer vd. (2011, s. 204)’e göre “önsayıltı, bir sözcüde açık olarak dile getirilmeyen ancak konuşmacı tarafından var olduğu peşin olarak kabul edilen durum ya da durumlara ilişkin bütün arka plan bilgisi; Örn. Cüzdanım nerede? şeklinde düzenlenmiş bir soru, konuşmacının bir cüzdana sahip olduğunu, bu cüzdanın yerini konuşma anında bilmediğini, karşısındaki dinleyicinin söz konusu cüzdanın nerede olabileceğine ilişkin fikrinin olabileceğini düşündüğünü vb. önsayıltı olarak ifade eder”.

İşsever (2023) ise önvarsayımı şu şekilde tanımlar: “Önvarsayım, söylem bağlamında doğruluğu kesin olarak kabul edilen bir dünya ya da artalan bilgisini içeren bir önermenin, bir sözcüyi üretirken konuşucu tarafından örtük olarak varsayılmasıdır. Önvarsayımlar genellikle konuşucular ile dinleyiciler arasında paylaşılır ya da konuşucu tarafından paylaşıldığı varsayılır. Önvarsayımlar tümce ya da sözcüce değil, konuşuculara aittir.”

Vardar (1980, s. 117) önvarsayımı, dinleyiciye ulaştırılmak istenen bilginin dışında kalan ve tartışmaya yol açmayacak şekilde ifade edilen bilgi olarak nitelendirir. “Arkadaşımın çocuğu hasta.” tümcesini örnek olarak gösterir. Bu tümcede “arkadaşımın çocuğu var” ve “çocuk hasta” önermelerinden birincisinin önvarsayım, ikincisinin sunulan bilgi olduğunu söyler.

Önvarsayımların tartışma gerektirmeyecek bir şekilde sunulması için dikkate alınması gereken kavramlardan biri de bağlamdır. Günay (2007, s. 493), önvarsayımı bağlamın kendisinden çıkarılabilen bilgi olarak tanımlar. Önvarsayım ve bağlam ilişkisi konusunda Frege, sözcüklerin tümce içindeki işlevlerine göre farklı anlamlar

gösterdiğini ve bu nedenle tümce bağlamının dikkate alınması gerektiğini ileri sürer (Yule, 1989, s. 24-25'ten akt. Bozdoğan, 2022, s. 6).

>> işareti “önvarsayar” anlamında kullanılmaktadır.

1(a) Ayşe artık kitap okumuyor.

1(b) Ayşe önceden kitap okuyordu.

Yukarıdaki sözcelerde 1(a) sözcüsü, göndericiye aittir ve bu sözcü içinde 1(b)'deki sözcü örtük olarak vardır. Dolayısıyla konuşucu 1(b) deki sözcüyü varsayarak 1(a)'daki sözcüsünü oluşturmuştur. Başka bir deyişle 1(a)'daki sözcüde yer alan örtük bilgi bir önvarsayımdır ve 1(a)>> 1(b) şeklinde gösterilir. Aktaş ve Şentürk (2016, s. 375), bu yapılarla göndericinin, alıcının önceden bildiği bilgileri varsayarak sözcüsünü kurduğunu ifade eder.

Önvarsayım kavramı örtük bilginin doğruluk değeri ve örtük bilgiye dayanılarak üretilen sözcenin konuşma bağlamına uygunluğu, gönderici ve alıcı tarafından mevcut ortak bilgi bakımından *anlambilimsel önvarsayım ve edimsel önvarsayım* olmak üzere iki şekilde değerlendirilir. Anlambilimsel önvarsayım yaklaşımını savunan araştırmacılara göre anlamsal önvarsayımda dilsel işaretler ve doğruluk değeri önemlidir ve bu doğruluk değerinin sözcüde ifade edilen önermelerle mantıksal bir ilişkisi söz konusudur. Edimsel önvarsayım yaklaşımını savunan araştırmacılar ise sözcelerin ifade ettiği gerçek anlamların arka planında dolaylı bilgilerin var olduğu düşüncesindedirler. Dolayısıyla bu dolaylı bilgilerin ortaya çıkması için kelimelerin sözcü içindeki işlevlerini ortaya çıkaracak bağlamın dikkate alınması gerektiğini savunurlar. Ancak bu şekilde, sözcelerin anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. Khaleel'e göre bir sözcenin anlamlı olduğunu söylemek, gönderici ve alıcı arasındaki inançları, kültürel değerleri, dünyaya bakış tarzları vb. ortak bilginin varlığını zorunlu kılar ve önvarsayımlar da söz konusu bilginin bir parçasını teşkil eder (Khaleel, 2010, s. 52).

a. *Ali'nin topu patladı.*

b>> Ali'nin topu var.

Anlamsal önvarsayım yaklaşımına göre (a)'nın doğru ya da yanlış olduğu durumlarda, (b) mutlaka doğru olmak zorundadır. Gerçek anlamda Ali'nin topunun olmaması durumunda, (a) önermesinin doğruluk değeri tartışmalı olacaktır. Edimsel önvarsayım yaklaşımına göre (a) sözcüsünün dile gelmesi için (b) önermesinde ileri sürülen “Ali'nin topu var.” bilgisinin doğru olduğu bir bağlam zorunludur.

1.3. Önvarsayım Türleri ve Tetikleyicileri

Önvarsayımların sınıflandırılması ile ilgili olarak, yapılan çalışmalar incelendiğinde konu hakkında araştırmacıların bir görüş birliği içerisinde olmadığı görülür. Yılmaz,

önvarsayımların sınıflandırılmasında araştırmacılar tarafından farklı ölçütlerin esas alındığını ve bunun neticesinde çalışmalarda şu önvarsayım türlerinin yer aldığını belirtir: *Anlambilimsel önvarsayım, edimbilimsel önvarsayım, olgusal / varoluşsal (gönderimsel) önvarsayım, kıyaslamalı önvarsayım, değişim bildiren önvarsayım, sözlüksel önvarsayım, karşı olgusal önvarsayım, yapısal önvarsayım ve mantıksal önvarsayım* (Yılmaz; 2020, s. 48, 49).

Önvarsayımları tetikleyen ve üreten belirli söz grupları, dilsel yapılar ve bağlam gibi unsurlar vardır. Önvarsayım tetikleyicileri, yazılı veya sözlü bir ifadede bir önvarsayımın bulunduğu gösteren veya bir diğer ifadeyle önvarsayımların ortaya çıkmasını sağlayan sözcüksel öğeler ve dilsel yapılardır (Bozdoğan, 2022, s. 36). Brinton ve Brinton’a göre (2010, s. 149), sözcükler de tek başına önvarsayım taşıyabilir ve önvarsayımı tetikleyebilir. Konu hakkında kapsamlı araştırma yapan araştırmacılardan biri de Yule’dır. Yule, önvarsayım tetikleyicilerini; *varoluşsal önvarsayım, sözlüksel önvarsayım, yapısal önvarsayım, olgusal önvarsayım, olgusal olmayan önvarsayım, karşı olgusal önvarsayım* şeklinde sınıflandırmıştır (Yule, 1996, s. 27-29).

1.3.1. Varoluşsal Önvarsayım

Varoluşsal önvarsayım, bir iletişimde konuşmacının isim tamlamalarını, kişi zamirleri vb. belirli ad öbeklerini ve iyelik yapılarını kullanarak varlıkların varoluşunu ve mevcudiyetini bildirdiği önvarsayım türüdür (Yule, 1996, s. 27). Özel adlar, belirtili bir belirleyici tarafından tanımlanan ifadeler ve şahıs zamirleri, İngilizce için belirtili ad öbeği oluşturur (Karoğlu 2022, s. 195). Palmer (1981, s. 148) de yüklemi ad soylu olan cümlelerin atıfta buldukları varlıkların varlığını önvarsaydığını ifade etmiştir.

Aşağıdaki örnekler, varlıkların mevcudiyetini bildirmeleri bakımından varoluşsal önvarsayım tetikleyicileri olarak kabul edilir:

Ahmet’in şapkası kayboldu.

>> Ahmet diye biri var ve onun şapkası var.

Türkiye’nin başkenti Ankara’dır.

>> Türkiye diye bir ülke var ve Ankara diye bir şehir var.

Oğuz Atay’ın Tutunamayanlar isimli romanı dünyanın ön önemli romanlarından biridir.

>> Oğuz Atay ismin de bir romancı ve onun Tutunamayanlar isimli bir romanı vardır.

1.3.2. Sözlüksel Önvarsayım

Önvarsayım göstericileri olarak adlandırılan belirli sözcüklerin ve yapıların kodlanmış anlamlarının bir parçası olan sözlüksel önvarsayımlar (Potts, 2014, s. 3), iletişimde “*bir formun iddia edilen anlamı ile kullanılmasının, geleneksel olarak iddia edilmeyen başka bir anlamın da anlaşıldığı varsayımı ile yorumlanması*”dır (Yule, 1996, s. 28). Başka bir deyişle, bir biçimin belirtilen anlamıyla kullanıldığı durumlarda, belirtilmeyen başka bir anlamı da içerdiği önvarsayımlardır (Söylemez & Dönmez, 2022, s. 52). Herkes tarafından kabul edilen uzlaşımsal ifadeler, yenilemeler, yargılama eylemleri vb. ifadeler, sözlüksel önvarsayım sınıfına girer. *dur-*, *birak-*, *başla-*, *başar-*, *yine*, *artık*, *hâlâ*, *daha* gibi sözcükler, önvarsayımları ortaya çıkarmaları bakımından sözlüksel önvarsayım tetikleyici ulamına girer.

Ali koşmayı bıraktı.

>> Ali daha önce koşuyordu.

Kız atletizm yarışmasında birinci gelmeyi başardı.

>> Kız atletizm yarışmasında birinci gelmeye çalıştı.

1.3.3. Yapısal Önvarsayım

Yapısal önvarsayım, iletişim esnasında belirli cümle yapılarındaki önermelerin bir kısmının gönderici ve alıcı tarafından doğru kabul edildiği varsayımına dayanır. *Soru yapıları*, *ad-eylem ve ortaçlarla kurulan yan tümceler*, *belirteç tümceleri*, *karşılaştırmalı yapılar*, yapısal önvarsayım sınıfına dâhil edilir. Bu yapıların kullanıldığı önermelerden sonra gelen bilginin doğru olduğu dinleyici tarafından kabul edilir (Yule, 1996, s. 28).

Kim bağıırıyor.

>>biri bağıırıyor.

Son girdiğim sınav çok zordu.

>>önceki sınavlar kolaydı.

Mehmet pikniğe gelmeyi unuttu.

>> Mehmet pikniğe gelmedi.

1.3.4. Olgusal Önvarsayım

Olgusal önvarsayımlar, *bil-*, *farkına var-*, *farkında ol-*, *fark et-*, *pişman ol-*, *memnun ol-*, *mutlu ol-*, *gurur duy-*, *değerlendir-* vb. fiiller aracılığı ile sunulan bilgilerin bir olgu olarak ele alındığı ve bu olgunun gerçek olarak kabul edildiği önvarsayımlardır. (Yule, 1996, s. 27). Göndericinin ifade ettiği sözcenin doğruluğunu kabul ettiği durumlarda ortaya çıkan olgusal önvarsayımlarda, göndericinin zihninde belirli önvarsayımlar

mevcuttur. Göndericinin yukarıda ifade edilen eylemler yardımıyla zihninde doğruluğuna inandığı önvarsayımlar olgusal önvarsayım olarak kabul edilir.

Ali hasta olduğunu fark etti.

>> Ali hasta.

İşe geç kaldığı için çok üzgündü.

>> İşe geç kaldı.

1.3.5. Olgusal Olmayan Önvarsayım

Olgusal olmayan önvarsayım, belirli eylemlerle gösterilen ve gerçekliği gönderici tarafından sorgulanan ve aksi doğru varsayılan olgusal olmayan bir önvarsayımdır (Hirik, 2023, s. 105). Doğru veya gerçek olmayan bir bilginin ortaya çıktığı bu önvarsayımda (Söylemez & Dönmez, 2022, s. 52); göndericinin söylemi, dinleyicinin zihninde öncelikle gerçek olmayanı ve gerçekleşmemiş olanı çağrıştırmaktadır ve anlatılanı değil anlatılmayanı veya anlatılanın ardındaki gerçeği hatırlatmayı incelemektedir (Hirik, 2023, s. 106). Yule (1996, s. 29), olgusal olmayan eylemlerin kullanıldığı tümcedeki önermelerin doğru olmadığı bilgisini taşıdığını söyler. Bir cümlede yüklemden önce ileri sürülen önermelerin doğru olmadığı önvarsayım olarak kabul edilir. Olgusal olmayan eylemlerin başlıcaları şunlardır: *hayal et-*, *zannet-*, *farz et-*, *gibi yap-*, *gibi davran-*, *varsay-* vb.

Onun geldiğini hayal ettim.

>> O gelmedi.

Futbolcu olduğumu farz et.

>> Futbolcu değilim.

1.3.6. Karşı Olgusal Önvarsayım

Karşı olgusal önvarsayım, tıpkı olgusal olmayan önvarsayımda olduğu gibi belirli eylemlerle gerçekliği ve doğruluğu gönderici tarafından sorgulanan ve dinleyicinin zihninde gerçek olmayanı ve gerçekleşmemiş olanı çağrıştıran durumlarda ortaya çıkan bir önvarsayım türüdür. Yule'ye göre (1996, s. 29), tümcede ileri sürülen doğrunun tam tersi olduğu ve olgulara aykırı olduğu durumlarda ortaya çıkar. “Eğer *fiil-(y)sA*” yapısı ile gerçekleşen karşı olgusal önvarsayımda, söz konusu yapıda ifade edilen şeyin hem olmadığı hem de gerçeğin tam zıttı olduğu önvarsayıdır.

Yusuf benimle Sivas'a gelseydi dünyalar benim olurdu.

>> Yusuf Sivas'a gelmedi.

Yusuf burada olsaydı aksiyon çok fazla olurdu.

>> Yusuf burada değil.

Önvarsayımın üretilmesini sağlayan tetikleyicilerin sınıflandırılması konusunda da araştırmacılar tarafından fikir birliği söz konusu değildir. Bu çalışmada önvarsayım tetikleyicileri, Yule (1996) tarafından yapılan sınıflandırma esas alınarak; *varoluşsal önvarsayım, sözlüksel önvarsayım, yapısal önvarsayım* olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Birden fazla önvarsayım tetikleyicisi barındıran örnekler, ayrı başlıklar oluşturularak bir arada verilmiştir (varoluşsal - yapısal önvarsayım, varoluşsal - sözlüksel önvarsayım, yapısal - sözlüksel önvarsayım).

Tablo 1. Önvarsayım Tetikleyicileri (Yule, 1996)

Varoluşsal Olanlar	Sözlüksel/Sözcüksel Olanlar	Yapısal Olanlar
Kesin tanımlama / açıklama bildiren sözler ve söz grupları (ontolojik olarak varlıkların mevcudiyetini ortaya koyan söz ve söz grupları)	Dolaylı fiiller	Soru yapıları
	Olgusal eylemler	Belirteç cümleleri
	Önermesel tutum eylemleri	Ad eylemler ve ortaçlarla kurulan yan cümleler
	Durum değişikliği fiilleri	Karşılaştırma yapıları
	Yargılama eylemleri	Karşı olgusal yapılar
	Karşı olgusal (olgusal olmayan) fiiller	Kısıtlayıcı olmayan cümleler
	Uzlaşımalsal öğeler	
	Yinelemeler	

1.4. Ön Gönderim ve Art Gönderim

Bir metinde bağdaşıklık ve tutarlılığın oluşmasında çok önemli bir dilsel işleve sahip olan gönderim kavramı (Adam, 2005, s. 1; Günay, 2007, s. 71), ardışık metin tümcelerindeki sözcükler arasında kurulan ve bu tümceler boyunca aynı metin varlığının farklı dil öğeleriyle doğrudan ya da dolaylı olarak yinelenmesini sağlayan bağıntıdır. Gönderim, bir sözcüğün dış dünyada gönderim yaptığı şey olarak tanımlanır. Başka bir deyişle, bir kelimenin dünyadaki karşılığıdır. Bu durumu Vardar (1998, s. 110), bir göndermeyi bir göndermeye bağlama şeklinde yorumlar. Gönderim; adlar, adılar, sıfatlar, ekler vb. unsurlar sayesinde metindeki dil birimleri, nesnelere ve

olaylarla bir ilişki içindedir. Ön gönderim ve art gönderim olmak üzere iki çeşit gönderim türü metinlerde yaygın olarak kullanılır.

Ön gönderim, metindeki gönderim aracının yani bir sözcüğün metinde kullanıldığı yere göre daha sonra kullanılacak bir sözcüğe gönderimde bulunurken *art gönderim* daha önceden kullanılan bir sözcüğe gönderimde bulunur. Her iki gönderge sayesinde, metin içindeki bilgiler birbirine bağlanır ve tümceler arasındaki bağdaşıklık gerçekleşir.

2. “Çanakkale Şehitlerine” Şiirinde Önvarsayım ve Önvarsayım Tetikleyicileri

I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı imparatorluğunun savaştığı cephelerden biri olan Çanakkale cephesi, Osmanlı İmparatorluğu’nun kaderini tayin etme konusunda kritik bir öneme sahiptir. I. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti’nin, Almanya’nın yanında savaşa katılması neticesinde zor durumda kalan itilaf devletleri, Osmanlı Devleti’ni saf dışı bırakmak için Çanakkale cephesini açmışlardır. Savaş esnasında Arabistan’da görevli bulunan Mehmet Akif, savaş konusunda duyduğu endişelerini şiir hâlinde dile getirmiştir. İlk olarak 10 Temmuz 1924 tarihinde Sebülü’r-reşâd dergisinde yayınlanan şiir, Akif’in *Safahat* isimli eserinde yer alan bölümlerden biri olan Asım’ın sonlarına doğru Hocazade’ye söylediği lirik - epik karakter taşıyan bir manzumedir. Şiirde Mehmetçik’in, medeniyet adına zulüm ve işkencede sınır tanımayan Avrupa devletlerine karşı destanlaşan mücadeleleri vurgulanır.

“Çanakkale Şehitlerine” şiirindeki önvarsayımlar ve önvarsayım tetikleyicileri, Yule (1996)’nin sınıflandırması esas alınarak incelenmiş ve şu bulgulara ulaşılmıştır:

2.1. Varoluşsal Önvarsayım

Nerde -gösterdiği vahşetle “Bu: Bir Avrupalı!”

“Bu” zamiri, art gönderimli olarak şiirin 2. mısrasındaki (*En kesif orduların yükleniyor dördü beşi*) “*kesif orduları*” varsayar ve **varoluşsal** bir önvarsayım oluşturur. Cümlede başka bir önvarsayımlar da Avrupalılar tarafından “gösterilen vahşetin olduğu” bilgisinin verilmesidir. Bu da **varoluşsal** önvarsayım tetikleyicisi işlevini görür.

Bu>> Kesif ordular var.

Gösterdiği vahşetle>> Gösterilen vahşet var.

*Dedirir- yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!*

Yukarıdaki mısradaki kelimelerin her biri art gönderimli olarak kullanılmıştır, kastedilen Avrupalıların vahşet saçan ordusudur ve onu varsayar. Bu nedenle mısrada art gönderimin sağladığı **varoluşsal** bir önvarsayım mevcuttur. İkinci mısrada ise “*varsâ*” ifadesindeki -sa / -se eki, karşı olgusal varsayım tetikleyicisi gibi görünse de

aslında **varoluşsal** önvarsayım oluşurmuştur. Koşullu olgusal yapılar gerçek olmayan koşullu bir cümleye bağlıdır ve gerçek anlamda ifade edilen durumların tam tersini kasteder. Fakat “varsa” ifadesi; yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi gibi olumsuz sıfatlarla nitelendirilebilecek özelliklere sahip Avrupalı orduların çokluğunu varsayar. Dolayısıyla **varoluşsal** önvarsayım tetikleyicisi işlevi görür.

Yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi>> Avrupalıların vahşet saçan ordusu var.

varsa>> Yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi gibi olumsuz özelliklere sahip birçok Avrupalı ordusu var.

***Yedi iklimi cihânın duruyor karşısında,
Ostralya’yla berâber bakıyorsun: Kanada!***

“Cihanın yedi iklimi” isim tamlamasındaki tamlayan ve tamlanan ekleri **varoluşsal** önvarsayım tetikleyicileridir ve “cihan var”, “cihanın yedi iklimi var” sözcelerini varsayar. “Duruyor” ve “bakıyorsun” yüklemeleri, duran ve bakan birilerinin olduğu bilgisini varsayar ve bu nedenle **varoluşsal** önvarsayımına örnek teşkil eder.

Yedi İklimi cihânın>> Cihan var, cihânın yedi iklimi var.

Duruyor>> Duran biri var.

Bakıyorsun>> Bakan biri var.

***Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk;
Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.***

Bu mısradaki isimler, **varoluşsal** önvarsayımına örnektir ve bir olgunun varlığına işaret eder.

Çehreler>> Çehreler var.

Lisanlar>> Lisanlar var.

Deriler>> Deriler var.

Vahşetler>> Vahşetler var.

Döktü karnındaki esrârı hayâsızcasına.

“Karnındaki esrar” ifadesi, “karnında esrar var” şeklindeki **varoluşsal** önvarsayımı taşır. Aynı varsayım “döktü” fiilinde de vardır

Karnındaki esrarı>> Karnında esrar var.

Döktü>> Döken var.

Sonra mel’undaki tahrîbe müvekkel esbâb,

“Mel’undaki tahrîbe” ifadesi, mel’unda tahribin olduğu bilgisini verdiği için **varoluşsal** önvarsayım tetikleyicisi işlevi görür.

Mel’undaki tahrîbe>> Mel’unda tahrip var.

Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;

“Bomba şimşekleri”, **varoluşsal** önvarsayım örneğidir. “Her siper” söz grubundaki “her” kelimesi de güçlü niceleyici olarak birden fazla siperin var olduğu bilgisini iletir ve **varoluşsal** önvarsayım oluşturur.

Bomba şimşekleri>> Bomba şimşekleri var.

Her siperin>> Birden fazla siper var.

O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkâz-ı beşer...

“O” ifadesi art gönderimli bir şekilde kullanılarak şiirde daha önceden tasvir edilen ve savaş meydanına özgü karmaşayı kastederek **varoluşsal** varsayım oluşturmuştur.

O>> Daha öncesinde tasvir edilen her şey.

Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller

Bu mısradaki “yıldırım yaylımı tufanlar”ın ve “alevden seller”in var olduğu bilgisini iletılarak **varoluşsal** önvarsayım oluşturulmuştur.

Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller>> Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller var.

Sürü hâlinde gezerken sayısız tayyâre.

Mısrasında “sayısız tayyare”nin var olduğu bilgisi verilir ve **varoluşsal** önvarsayım örnek oluşturur.

Sayısız tayyare>> Sayısız tayyare var.

Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;

“Hasmından” ifadesindeki iyelik yapısı, **varoluşsal** önvarsayım tetikleyicisidir ve “o var”, “onun hasmı var” sözcüklerini önvarsayar.

Hasmından>> O var, onun hasmı var.

Beşerin azmini tevkîf edemez sun’-i beşer

Mısrasında iyelik yapısından kaynaklanan **varoluşsal** önvarsayım söz konusudur. İyelik ekleri, “beşerin azmı”nin var olduğu bilgisini tetikler.

Beşerin azmı>> Beşerin azmı var.

Şiirde **varoluşal** önvarsayımına oluşturan diğer örnekler şunlardır:

Âsım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek:

Diyordum>> Diyen biri var.

Âsım'ın nesli>> Âsım'ın nesli var.

Asımın nesli>> ideal nesil (Dış gönderim. Şair, başka şiirine gönderimde bulunmuş)

İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek

Namusunu>> Namusu var.

Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...

Şüheda gövdesi>> Şehitlerin gövdesi var.

Baksana>> Bakacak olan biri var.

Yaralanmış temiz alnından, uzanmış yatıyor;

Yaralanmış>> Yaralanan biri var.

Temiz alnından>> Temiz alnı var.

Uzanmış>> Uzanan biri var.

Yatıyor>> Yatan biri var.

Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!

Bu topraklar>> Topraklar var.

Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...

Her u merc ettiğin>> Herc ü merc eden biri var.

O kitap>> Kitap var.

Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;

Ruhumun vahyi>> Ruhumun vahyi var.

*Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber.*

Ey şehîd oğlu şehîd>> Şehit var, şehidin oğlu var.

Aguşunu>> Aguşu var.

2.2. Sözlüksel Önvarsayım

Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!

Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı>> Osmanlı’ya saldıranların sayısı ufukları kapalı gösterecek kadar çok olduğunu varsayar. Burada uzlaşımsal önvarsayım tetikleyicisi işlevi ile **sözlüksel** önvarsayım tetikleyicisi vardır.

***Bu göğüslerse Hüdâ’nın ebedî serhaddi
“O benim sun’-i bedî’im, onu çiğnetme” dedi.***

Mısrasında “sun’i bedî” ifadesi art gönderimli olarak kendisinden önceki mısradaki geçen “göğüs” sözcüğünü önvarsayar. Göğüs sözcüğünde ise Allah’ın yarattığı en mükemmel varlığın insan olduğu anlayışı kastedilir. Böylece burada uzlaşımsal önvarsayım tetikleyicisi işlevi ile **sözlüksel** önvarsayım mevcuttur.

Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!

Bu mısradaki hilâl ve güneş arasında, ışık verme konusunda bir zıtlık vardır. Hilâl, karanlık gecede görünür ve ışık saçır. Cahiliye dönemi diye nitelendirilen karanlık bir dönemde nur saçmak için gelen İslam ile aralarında benzerlik kurulur. Güneş ise ışık vermesi açısından hilâlden daha parlaktır. Güneşin batması, yeniden doğması için gereklidir. Bu doğuş, düzenli bir sistemin parçasıdır. Sistem gereği yeniden doğan güneşin kaderi, yeniden batmaktır. Güneşin batması neticesinde meydana çıkan karanlık atmosfer, hilâlin doğuşu ve varlığı için bir zemin oluşturur. Bu nedenle güneş, İslam dini için savaşan Türk askerlerine benzetilmiştir. Güneşin batması ise İslam dini için Türk askerlerinin şehit olma durumuna göndermede bulunur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, batma eyleminin, yeniden doğuşa zemin hazırladığı yönünde bir devridaimi simgelemesidir. Kısacası, din uğruna güneş gibi olma ve güneş gibi batma yani şehit olma durumu, İslam’a saldırı olduğu sürece her zaman olacaktır. Bütün bunlar dikkate alındığında yeniden doğuşu müjdeleyen güneşin batışı ile Bakara suresinin “Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz” mealindeki 154. ayete dış gönderim yoluyla bir bağlantı söz konusudur. Kısacası, hilâl kelimesinde ad aktarması vardır ve bu kelime, İslam dini ve Türk bayrağını önvarsayar ve uzlaşımsal bir tetikleyici işlevi görür. Güneş kelimesinde istiare vardır ve bu kelime ile de Türk askerleri kastedilir. Burada uzlaşımsal önvarsayım tetikleyicisi işlevi ile **sözlüksel** önvarsayım söz konusudur.

Hilal>> İslam ve İslam’ı temsil eden Türk bayrağı.

Güneşler>> Türk askerleri.

Güneşler Batıyor>> İslam uğruna şehit olan Türk askerleri her zaman olacaktır.

Bedr’in Arslanları ancak, bu kadar şanlı idi...

Bu mısradaki “Bedr’in Arslanları” söz gurubu ile Bedir Savaşı’ndaki Müslümanlar kastedilmiştir ve **sözlüksel** önvarsayım tetikleyici sınıfından uzlaşımsal tetikleyici

işlevi söz konusudur. Ayrıca “*ancak*” sözcüğü de **sözlüksel** önvarsayım tetikleyicilerinden uzlaşımsal tetikleyiciye örnektir. Burada “*ancak*” sözcüğü, “Bedir Savaşı’nda savaşan Müslümanlar dışında başka kimse değil” sözcesini önvarsayar.

Bedr’in arslanları>> Bedir Savaşı’ndaki Müslümanlar.

Bedr’in Arslanları ancak, bu kadar şanlı idi>> Bu topraklar için toprağa düşmüş askerden daha şanlı olan sadece Bedir Savaşı’ndaki Müslümanlardır.

Seni ancak ebediyetler eder istiâb.

Mısrasında “*ancak*” sözcüğü, “sadece” anlamında kullanılarak ebediyetler dışında hiçbir şeyin Türk askerlerini istiâb edemeyeceği bilgisini iletmış ve **sözlüksel** önvarsayım tetikleyicilerinden uzlaşımsal tetikleyici işlevini görmüştür.

Seni ancak ebediyetler eder istiâb>> Ebediyetler dışında hiçbir şey seni istiâb edemez.

Sen ki, son ehl-i salibin kırarak savletini,

Burada “*son ehl-i salib*” söz grubu, **sözlüksel** önvarsayım tetikleyicilerinden uzlaşımsal tetikleyicidir ve art gönderimli bir şekilde şiirde söz konusu edilen Avrupalılar yerine kullanılmıştır.

2.3. Yapısal Önvarsayım

Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...

“*Maske yırtılmasa*” ifadesi **yapısal** önvarsayım tetikleyici sınıfından karşı olgusal varsayım tetikleyicisine örnektir. Cümlede yer alan “*hâlâ*” ifadesi aracılığıyla afetin devam edeceği yönündeki önvarsayım tetiklenir ve bu ifade **yapısal** önvarsayımına örnek teşkil eder.

Yırtılmasa>> Yırtıldı.

Hâlâ bize âfetti>> Afet olmaya devam edecekti.

Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;

Yukarıdaki dizede ad-eylemlerle kurulan yan cümlelerin aşağıdaki şekilde önvarsayımı tetiklediği ve **yapısal** önvarsayımı oluşturduğu gözlemlenir.

Ölüm indirmede gökler>> Gökler ölüm indirir.

Ölü püskürmede yer>> Yer ölü püskürtür.

Top tüfekten daha sık, gülle yağın mermiler...

Bu mısradaki “*daha*” ifadesi ile top ve tüfeklerin sıklığı karşılaştırılır ve topun sıklığı tetiklenir. Bu örnek **yapısal** önvarsayım tetikçileri sınıfından karşılaştırmalı yapılara dâhil edilir.

Top tüfekten daha sık>> Tüfek sık, top ondan da sık.

O rükû olmasa, dünyâda eğilmez başlar,

Bu mısradaki “*olmasa*” sözcüğü **yapısal** tetikleyiciler sınıfından karşı olgusal önvarsayım tetikleyicisidir. Karşı olgusal olmasının sebebi, namaz kılınırken ellerin dizlere değmesi neticesinde başın eğilme durumunu ifade eden rükûunun başka bir deyişle, Allah’ın huzurunda eğilmenin Türk askerleri tarafından içselleştirildiğinin ve Allah’ın huzurundan başka hiçbir beşeri gücün karşısında onların eğilmeyeceğinin önvarsayılmış olmasıdır. Burada “o rükû var olduğu için başlar eğilir” önvarsayımı sağlanmıştır.

O rükû olmasa, dünyâda eğilmez>> O rükû olduğu için eğilir.

O rükû olmasa>> O rükû var.

Ne büyüsun ki kanın kurtarıyor Tevhîd’i...

Burada “*ne büyüsun*” söz grubu **yapısal** önvarsayım tetikleyicisidir. Çok büyüsun bilgisini önvarsayar

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?

Buradaki soru yapısı, **yapısal** önvarsayım tetikleyicisidir ve “Türk askerine dar gelmeyecek makberi hiç kimsenin kazamayacağı” bilgisini ileterek olgusal önvarsayım sağlamıştır.

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?>> Sana dar gelmeyecek makberi kimse kazamaz.

O demir çemberi göğsünde kırıp parçaladın;

Burada “*kırıp*” ifadesindeki -ıp eki, eklendiği kır- fiilinin gerçekleştiğini belirterek **yapısal** önvarsayım tetikleyicileri sınıfından belirteç tümceciklerine örnek oluşturur.

O demir çemberi göğsünde kırıp parçaladın>> O demir çemberi göğsünde kırdın.

2.4. Varoluşsal - Yapısal Önvarsayım

Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?

“*Şu Boğaz Harbi*” belirtili bir isim öbeğidir. Öbeği belirtili hâle getiren “*şu*” ifadesi bir harbin varlığına gönderimde bulunduğu için **varoluşsal** önvarsayım tetikleyicisidir. Soru sözcüğünde soruyu soran kişinin yani göndericinin kastettiği “yok” anlamının alıcı tarafından da kabul edildiği yönünde bir önvarsayım göndermede bulunduğu için “*var mı ki*” ifadesi **yapısal** önvarsayım tetikleyicisi işlevi görür. Aynı zamanda

“onun eşi” söz grubunda art gönderimin sağladığı **varoluşsal** bir önvarsayım söz konusudur.

Şu Boğaz Harbi>> Boğaz Harbi var.

Var mı ki>> Yok.

Var mı ki dünyada eşi?>> Boğaz harbinin dünyada eşi yok

En kesîf orduların yükleniyor dördü beşi,

Yukarıdaki mısra, başka orduların var olduğunu varsayar ve **varoluşsal** bir önvarsayım oluşturur. “En” kelimesi de karşılaştırmalı bir yapı oluşturduğu için **yapısal** önvarsayım tetikleyicisidir.

En kesîf ordular>> Başka ordular da var.

Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-i asîl,

Ne kadar gözdesi mevcûd ise hakkıyla sefil,

Yukarıdaki beytin birinci mısrasında “yok mu” kelimesindeki soru eki **yapısal** önvarsayım tetikleyicisidir. Böyle olmasına rağmen yirminci asrın var olduğu bilgisini verdiği için **varoluşsal** önvarsayım oluşturmuştur. Ayrıca beytin ikinci mısrasında ise “ne kadar” belirteciyle de birden fazla gözdenin varlığını varsaydığı için de **varoluşsal** önvarsayım söz konusudur.

O yirminci asır yok mu >> Yirminci asır var.

Ne kadar gözdesi mevcûd>> Birçok gözdesi var.

Yerin altında cehennem gibi binlerce lağam;

“Yerin altı” belirtili isim tamlamasındaki tamlayan ve tamlanan ekleri **varoluşsal** önvarsayım oluşturmaktadır. “Cehennem gibi” ifadesi ile de lağam ve cehennem arasında benzerlik kurulmuştur. Burada **yapısal** önvarsayım tetikleyici söz konusudur.

Yerin altında>> Yerin altı var.

Cehennem gibi>> Cehenneme benzer.

Atılan her lağamın yaktığı: Yüzlerce adam.

Bu mısrada, -an / -en eki aracılığı ile “lağamın atıldığı” bilgisi verilir ve **yapısal** önvarsayım tetikleyicileri sınıfından ad eylemler ve ortaçlarla kurulan yan cümleler ulamına örnek oluşturur. Ayrıca “her” ifadesi ile de birden fazla lağamın olduğu varsayılır ve böylece **varoluşsal** önvarsayım meydana gelir. **Varoluşsal** önvarsayım “yüzlerce adam” ifadesinde de vardır. Söz konusu ifadede birden fazla adamın varlığı önvarsayılır.

Atılan her lağam>> Birden fazla lağım atılıyor.

Atılan her lağam>> Atılan birden fazla lağam var.

Yüzlerce adam>> Birden fazla adam var.

Alınır kal’a mı göğsündeki kat kat iman?

“Alınır kal’a mı” söz grubundan “alınır kal’a değil” bilgisi iletilir ve böylece soru ekiyle **yapısal** önvaryayım tetiklenir. “Göğsündeki” ifadesindeki iyelik yapısı da **varoluşsal** önvaryayım tetikleyicisidir. “o var”, “onun göğsü var” şeklinde önvaryayım bulunur. Bunun dışında “kat kat” şeklindeki yineleme de **varoluşsal** önvaryayım oluşturur. Bu yineleme, imanın birden fazla kattan oluştuğu bilgisini önvaryaymaktadır.

Alınır kal’a mı>> Alınır kal’a değil.

Kat kat iman>> Birden fazla kat var.

Göğsündeki>> O var, onun göğsü var.

Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?

Mısrasında “hangi” soru kelimesi vasıtasıyla hiçbir kuvvetin Türk ordusunu kahrına râm edemeyeceği önvaryayımı tetiklenir. Bu örnek **yapısal** önvaryayım oluşturur. “Kahrında” ifadesindeki iyelik yapısı da “o var”, “onun kahrı var” şeklinde önvaryayımı tetikler ve **varoluşsal** önvaryayım oluşturur.

Hangi kuvvet>> Hiçbir kuvvet.

Kahrına>> O var, onun kahrı var.

Şarkın en sevgili sultâmı Salâhaddîn’i,

Mısrada geçen “en” kelimesi **yapısal** tetikleyici olmasına rağmen başka sevgililer ile karşılaştırma yaparak “başka sevgililerin var olduğu” bilgisini iletir. Böylece **varoluşsal** önvaryayım tetikleyiciye de örnek oluşturur.

En sevgili>> Başka sevgili olanlar da var.

Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran...

“İclâline” kelimesinde iyelik eki vardır ve **varoluşsal** önvaryayım oluşturmaktadır. “Kılıç Arslan gibi” ifadesi ile de benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Türk askerleri, Kılıç Arslan’a benzetilmiştir. Burada **yapısal** önvaryayım tetikleyicisi söz konusudur.

İclâline>> Senin iclâlin var.

Kılıç Arslan gibi>> Kılıç Arslan’a benzer.

2.5. Varoluşsal - Sözlüksel Önvarsayım

*Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya
Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya.*

Burada “kaç” kelimesi ile sağlanan soru yapısı yapısal ön varsayım olmasına rağmen “birçok ordunun var olduğu” bilgisini ileterek **varoluşsal** önvarsayım da sağlamıştır, cümledeki diğer önvarsayımlardan biri, “ufacak bir karanın olduğu” bilgisidir. Bu bilgi, **varoluşsal** önvarsayımına örnektir. Ayrıca Çanakkale Şehitlerine şirinin bağlamı dikkate alındığında “ufacak bir kara” ile kastedilen Çanakkale’dir ve uzlaşımalsal önvarsayım tetikleyicisi işlevi ile **sözlüksel** önvarsayım söz konusudur.

Kaç donanmayla>>Birçok donanma var.

Ufacık bir karaya>> Ufacık bir kara var.

*Eski Dünyâ, Yeni Dünyâ, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mahşer.*

Yukarıdaki mısradaki “Eski Dünyâ” ve “Yeni Dünyâ” söz grupları **sözcüksel** önvarsayım tetikleyicilerinden uzlaşımalsal tetikleyici sınıfına girer ve birbirine zıt iki zihniyetin varlığını varsayar. Buradaki uzlaşım toplumsal uzlaşmada yer alan bir anlama dayanmaktadır.

Eski Dünya>> Avrasya ve Afrika.

Yeni Dünya>> Avrasya ve Afrika dışındaki ana karalar.

Ayrıca “kaynıyor” ifadesi, “hareket hâlinde olan bir şeyin var olduğu” bilgisini iletmesi nedeniyle **varoluşsal** varsayımına örnektir ve art gönderimli olarak kendinden önceki mısradaki kullanılan “bütün akvâm-ı beşer”i kasteder.

Kaynıyor>> Hareket hâlinde olan akvâm-ı beşer var.

*Kimi Hindu, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
Hani, tâ'ûna da züldür bu rezîl istîlâ!*

“Kimi” zamiri, belirtilen anlamın dışında belirtilmeyen bir anlamı da varsayar. Bu nedenle **sözlüksel** önvarsayım sağlar. Ayrıca ikinci mısradaki “da/de” bağlacı “başka şeylerin de zül olduğu” bilgisini vermekle, belirtilmeyen bir anlama işaret ettiği için **sözlüksel** önvarsayım sağlar. Aynı şekilde “bilmem” ve “bu rezil istila” ifadeleri de **varoluşsal** önvarsayım sağlayan tetikleyicilerdir.

Kimi Hindu>> Kimi değil.

Kimi yamyam>> Kimi değil.

Bilmem>> Bilmeyen biri var.

Tâ’ûna da züldür>> Başka şeylere de züldür.

Bilmem>> Başka bilmeyen var.

Bu rezil istilâ>> Rezil bir istila var.

Kustu Mehmedçiğin aylarca durup karşısına;

“Mehmetçik” ifadesi, uzlaşımsal önvarsayım tetikleyicisi olarak Türk askeri anlamında kullanılmış ve **sözlüksel** önvarsayım sağlamıştır. “Kustu” fiilinde, kusan birinin var olduğu bilgisi verildiği için **varoluşsal** önvarsayım mevcuttur.

Mehmetçik>> Türk Askeri.

Kustu>> Kusan biri veya bir şey var.

Öyle müdhiş ki: Eder her biri bir mülkü harâb.

“Her biri” ifadesi **sözlüksel** önvarsayım tetikleyicilerinden güçlü niceleyiciler türüne örnek oluşturur. Aynı zamanda art gönderimli olarak “mel’un” yerine kullanılmıştır ve mel’unun birden fazla olduğunu varsayar. Böylece **varoluşsal** önvarsayım tetikleyicisi oluşturur.

Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.

“Arslan nefer” ifadesiyle kastedilen Türk askeri olduğundan burada art gönderimin sağladığı **varoluşsal** bir önvarsayım söz konusudur. Bu ifade aynı zamanda **sözlüksel** önvarsayım tetikleyicilerinden uzlaşımsal tetikleyicidir.

O arslan neferin>> Arslan nefer var.

O arslan nefer>> Türk askeri.

***Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller
Yıldırım yaylımı tufanlar, alevden seller***

“Saçıyor” sözcüğü durum değişikliği fiilidir ve namert ellerin önceden bir şeyler saçmadığı bilgisini içerir ve **sözlüksel önvarsayımı** sağlayan bir tetikleyici işlevi görür. Bu sözlüksel tetikleyici aynı zamanda **varoluşsal** önvarsayım sağlar.

Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller>> Namert eller önceleri saçmıyordu.

Veriyor yangını, durmuş da açık sinelere,

Yukarıdaki beyitin ilk mısrasında “veriyor” ifadesi kendinden sonraki mısradaki (Sürü hâlinde gezerken sayısız tayyâre) geçen tayyareyi kastederek ön gönderim şeklinde kullanılmış ve **varoluşsal** önvarsayımına örnek oluşturmuştur. “Açık sineler” söz grubu, yaralı Türk askerlerini önvarsayar. Dolayısıyla **sözlüksel** önvarsayım tetikleyicilerinden uzlaşımsal tetikleyicidir.

Veriyor>> Veren sayısız teyyare.

Açık sinelere>> Açık sineler var.

Açık sineler>> Yaralı Türk askerleri.

Kahraman orduyu seyret ki bu tehdide güler!

Yukarıdaki mısradaki “*kahraman ordu*” ile kastedilen Türk ordusudur. Burada **sözlüksel** önvarsayım tetikleyicilerinden uzlaşımsal tetikleyici vardır. Buradaki uzlaşım, herkes tarafından kabul edilen bir toplumsal uzlaşmaya göndermede bulunur. Ayrıca “*seyret*” fiili ile de seyredilmesi gereken bir şeyin varlığını varsayar. Böylece **varoluşsal** önvarsayım oluşturur. **Varoluşsal** önvarsayım tetikleyici işlevi gören diğer bir kelime de “*bu tehdide*” söz grubundaki işaret sıfatıdır.

Kahraman ordu>> Türk ordusu.

Seyret>> Seyredilmesi gereken bir şey var.

Bu tehdide>> Tehdit var.

Bu göğüslerse Hudâ'nın ebedî serhaddi;

Yukarıdaki mısradaki işaret sıfatı “*bu*”, göğüslerin varlığı bilgisini vererek **varoluşsal** önvarsayımı tetiklemektedir. Ayrıca “*Hudâ'nın ebedî serhaddi*” söz grubundaki iyelik ekleri de **varoluşsal** önvarsayım tetikleyicisidir ve “*Hudâ var*” “*Hudâ'nın ebedî serhaddi var*” bilgisini tetikler. “*Ebedî serhaddi*” söz grubu, yaratıcının sonsuz serhaddinin olduğu bilgisini vermekle yaratıcının ebedî olduğu gerçeğini önvarsayar. Dolayısıyla uzlaşımsal önvarsayım tetikleyicisi işleviyle **sözlüksel** önvarsayım oluşturur.

Hudâ'nın ebedî serhaddi>> Hudâ'nın ebedî serhaddi var.

Ebedî serhaddi>> Yaratıcının sonsuz serhaddi.

Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan,

Yukarıdaki mısradaki “*mor bulutlar*” söz grubu ile mor bulutların varlığı önvarsayılmış ve böylece **varoluşsal** önvarsayımına örnek oluşturmuştur. Ayrıca “*açık türbe*” söz grubuyla şehitlerin belirli bir mezarlarının olmadığı yönünde bir önvarsayım kastedilmiştir. Burada toplumun geneli tarafından kabul edilen bir uzlaşım söz konusudur. Böylece **sözlüksel** önvarsayım sınıfından uzlaşımsal bir tetikleyici oluşmuştur.

Mor bulutlarla>> Mor bulutlar var.

Açık türben>> Şehidin mezarı yok.

2.6. Yapısal - Sözlüksel Önvarsayım

Medeniyet denilen kahpe, hakikat, yüzüstü.

“Medeniyet denilen kahpe” ifadesi -an / -en eki aracılığıyla medeniyetin başkaları tarafından kahpe olarak nitelendirildiği bilgisini iletir ve ortaçlarla kurulan yan cümlecikler ulamına örnek oluşturur. Dolayısıyla **yapısal** önvarsayım tetikleyicisi işlevi görür. Ayrıca “medeniyet” kelimesi ile kastedilen Batı dünyasıdır. Bu nedenle **sözlüksel** önvarsayım tetikleyicilerinden uzlaşmsal tetikleyicidir.

Medeniyet denilen kahpe>> Medeniyet başkaları tarafından kahpe olarak nitelendiriliyor.

Medeniyet>> Batı.

3. Sonuç

İnsanlar iletişim esnasında duygu ve düşüncelerini iletirken açık ve örtük anlamlar içeren ifadelere başvururlar. Örtük anlamın temelinde, gönderici ve dinleyici arasındaki ortak bilgi vardır. Gönderici, dinleyicinin iletişime girdikleri konu hakkındaki bilgileri önceden bildiğini varsayarak sözcenin içine ön kabuller gerektiren ifadeler yerleştirir. Önvarsayım olarak nitelendirilen bu bilgiler, bireysel ve toplumsal iletişimin sağlıklı bir şekilde devamı için zorunludur. İletişimin ön koşulu olan önvarsayım; sözcedeki sözlüksel, söz dizimsel yapı ve bağlamla ilişkili bir kavramdır. Önvarsayımları üreten ve onları harekete geçiren dilsel yapılar ve bağlam gibi unsurlara önvarsayım tetikleyicileri denir. I. Dünya Savaşı’nda açılan cephelerden biri olan Çanakkale cephesinde kahramanca savaşan Türk askerlerini konu edinen Çanakkale Şehitlerine isimli şiiri önvarsayım ve tetikleyicileri konusunda çalışan bilim adamlarının yaptıkları tasnif ışığında değerlendirilmiş ve çalışma neticesinde söz konusu edilen şiirde *varoluşsal, sözlüksel, yapısal, olgusal olmayan ve karşı olgusal* önvarsayım türlerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Mehmet Akif Ersoy’un çalışmaya konu olan şiirinde en çok varoluşsal önvarsayımlara yer verdiği dikkat çekmektedir. Çanakkale Savaşı’nın tarih sahnesinde Türk milletinin varlığı ve yokluğu konusunda kaderini belirleyen bir savaş olması nedeniyle Ersoy’un varoluşsal önvarsayımlara sıklıkla yer vermesi, Türk milletinin ebedî varoluşunu ortaya koymasından anlamlıdır.

Şiirde Ersoy’un varoluşsal önvarsayımdan sonra en çok sözlüksel önvarsayıma yer verdiği görülmektedir. Sözlüksel önvarsayımın, geleneksel olarak bir biçimin belirtilen anlamın dışında belirtilemeyen başka anlamı da içerdiği göz önüne alındığında, Ersoy’un şiirini yazarken sanat eserini çok katmanlı yapıya kavuşturan dil becerisini çok başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir.

İncelememiz neticesinde şiirde yapısal önvarsayım, varoluşsal ve sözlüksel önvarsayımlara nazaran daha az yer verildiği tespit edilmiştir. Yapısal önvarsayım, gönderici ve alıcı arasında kabul edilen ortak bilgilere dayanır. Dolayısıyla ortak kültürel ve toplumsal mirasın bireyler tarafından ne kadar içselleştirildiğini göstermesi açısından önemlidir. Çalışmada varoluşsal önvarsayımın tespiti, Ersoy'un kültürel ve toplumsal mirası dil ile harmanlayarak Türk milletinin geleceğine dair umutlu olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Önvarsayımlar ve tetikleyicilerine dair bulgular, metnin bağlamı ile ilişkilendirilerek toplumun hafızasında yer edinmiş millî kodlar, uzlaşımsal öğelerle ilişkilendirilmiştir. Çalışmada Mehmet Akif Ersoy, art gönderim ve ön gönderim gibi örtük anlam unsurlarını, toplumun hafızasında varsaydığı arka plan bilgisini yansıtacak şekilde işlemiştir. Şiirde tespit edilen önvarsayımlar, Mehmet Akif Ersoy'un bireysel ve kültürel kodları ne derecede içselleştirdiğini ve şiirini estetik bir forma kavuşturmak için dilin olanaklarını ne kadar başarılı bir şekilde kullandığını görmemize olanak sağlamıştır.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Adam, J-M. (2011). *L'émergence de la linguistique textuelle en France (1975-2010). Parcours bibliographique en 100 titres*. https://www.unil.ch/files/live/sites/fra/files/shared/CONSCILA_Verbum.pdf
- Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. TDK Yayınları.
- Aktaş, E., & Şentürk, L. (2016). Örtülü anlam unsurlarının Türkçe dersi öğretim programı ve çalışma kitaplarındaki yeri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5 (1), 371-394.
- Bozdoğan, N. (2002). *Önvarsayım ve Türkçede önvarsayım tetikleyicileri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Brinton, L.J., & Brinton, D. M. (2010). *The linguistic structure of modern English*. John Benjamins Publishing Company.
- Dijk, T. V. (1977). *Text and context*. Longman.
- Günay, D. (2007). *Metin bilgisi*. Multilingual.
- Güngör, N. (2011). *İletişim-kuramlar ve yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi.
- Hirik, S. (2023). Türkçede önvarsayım ve önvarsayım göstericileri. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (11), 91-116.
- İmer, K., Kocaman, A. & Özsoy, S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- İşsever, S. (2023, 15 Temmuz). *Önvarsayım ve gerektirim*, Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/141559/mod_resource/content/1/5-O%CC%88nvarsayim%20ve%20Gerektirim.pdf
- Karoğlu, S. (2022). Risâletü'n-Nushiyye'de önvarsayım tetikleyicilerinin çözümlemesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı), 191-210.
- Khaleel, L. M. (2010). An analysis of presupposition triggers in English journalistic texts. *Journal of College of Education for Woman*, 21 (2), 523-551.
- Palmer, F. R. (1981). *Presupposition* (Second Edition). Cambridge University Press.
- Potts, C. (2014). Presupposition and implicature. (Lappin, Shalom & Fox, Chris (Eds.) *The handbook of contemporary semantics theory* (p. 168-202). Wiley Blackwell.

- Söylemez, Y; & Dönmez, B. K. (2022). İstiklâl Marşı'nda önvarsayım ve önvarsayım tetikleyicileri. 4. *Uluslararası Türkoloji araştırmaları sempozyumu özet kitabı* (s. 52-53). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.
- Tutar, H., & Yılmaz, M. K. (2003). *Genel iletişim*. Nobel Yayıncılık.
- Vardar, B. (1980). *Dilbilim ve dilbilgisi terimleri sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. ABC Yayınları.
- Yılmaz, E. (2020). Edim bilime giriş kavram-kuram-uygulama (2. Baskı). Pegem Akademi.
- Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford University Press.
- Yüksel, A. H. (2011). İletişimin tanımı ve temel bileşenleri. Demiray, Uğur (Ed.). *Etkili iletişim* (s. 2-42). PegemA Yayınları.
- Zengin, D. (2004). Prâsupposition. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44 (1), 77-92.
- Zillioğlu, M. (2007). *İletişim bilgisi*. Yüksel, Aysun (Ed). AÖF Yayınları.